

Dinamică socială în satele moșnenești ale comunei Peștișani-Gorj

Dinică Ciobotea

Comuna Peștișani din județul Gorj, străbătută de la nord la sud de râul Bistrița, cuprinde în hotarele ei de astăzi mai multe sate, care, în anumite perioade de timp, alcătuiau ele însăși unități administrative distincte. Teritoriul comunei are toate atributele favorabile vieții oamenilor și alcătuirilor comunitare. Din Preistorie și peste epocile de civilizație traco-daco-getică, romană și străromânească, cercetările arheologice au descoperit numeroase vetre de așezări umane și, implicit, necropole,¹ cu bogate inventare de ceramică, unelte, arme, monede și bijuterii.

Habitatul din zona subcarpatică se regăsește apoi, de-a lungul Evului Mediu, în menționările unei bogate arhive create de cancelaria domnească, instituțiile administrativ-politice zonale și de oamenii locului ce și-au fixat relațiile de schimburi, de proprietate, de muncă în diverse forme scrise contractuale. Forța și tăria comunităților umane din centrul spațiului românesc le-au constituit Munții Carpați. În relație cu mediul geografic, aici au dăinuit străvechile structuri sociale în modelarea socio-juridică din epoca etnogenezei românești, comunitățile rurale preluând funcțiunile de ordinioară ale autorității romane.² Esența vieții sociale în istoria satelor străvechi a fost organizarea indivizilor în obști sătești pe criterii de rudenie-care dădeau drepturi de moștenire speciale în proprietatea devălmașă-și de bună conviețuire publică sub semnul autorității instituției „oamenilor buni și bătrâni” – autoimpuse într-un sistem democratic ce a dăinuit până astăzi. Dinspre această constatare istoriografică, academicianul Ștefan Ștefănescu a concluzionat că „Aici s-a păstrat [...] cea mai statornică și cea mai omogenă populație românească, păstrătoare a celor mai vechi și mai frumoase tradiții, creatoare a celei mai autentice culturi populare, care constituie nota specifică românească la patrimoniul cultural al umanității”³. Același mare istoric a subliniat faptul că în fizionomia vieții rurale românești schimbările cele mai importante- ca o consecință a dinamicii economice ce a determinat stratificări sociale - s-au produs în secolul al

¹ Marin Cîrciumaru ș.a., *Mărturii de artă paleolitică în peștera Cioarei de la Borošteni, comuna Peștișani, județul Gorj*, în „Litua”, VII, 1997; Gheorghe Calotoiu, Ion Mocioi, Vasile Marinoiu, *Mărturii arheologice în Gorj*, Tg. Jiu, 1987; Petre Gherghe, *Repertoriul informațiilor și descoperirilor arheologice din Oltenia. Epoca Latene*, Craiova, Editura Universitaria, 2001; Gheorghe Calotoiu, *Prima epocă a fierului în nordul Olteniei*, Târgu Jiu, Editura „Alexandru Ștefulescu”, 2002; Idem, *Considerații asupra ritului și ritualului funerar în necropola tumulară de la Telești-Drăgoești, județul Gorj*, în „Litua” IX, 2003; Dumitru Tudor, *Oltenia Romană*, ediția a IV-a, București, Editura Academiei Române, 1975; Vasile Marinoiu, *Romanitatea în nordul Olteniei*, f.l., Editura Rhabon, 2004; Carmen Maria Petolescu, *Repertoriul numismatic al județului Gorj*, în „Cercetări numismatice”, VI, București, 1990; Doina Must[tea, *Repertoriul descoperirilor arheologice din județul Gorj*, Târgu Jiu, 2012; ș.a.

² Ștefan Ștefănescu, *Aspecte ale civilizației rurale românești în evul mediu. Factori afectivi și dinamici ai vieții sociale*, în vol. *Studia Historica et Theologica Omagiu profesorului Emilian Popescu*, Iași, Editura Trinitas, 2003, p. 617

³ *Ibidem*, p. 618

X-lea, momentul conturând „în linii generale peisajul rural, așa cum acesta se prezenta în secolele XIV-XVI. Încă din acea vreme s-a trecut la împărțirea țării în trupuri de moșii, s-au stabilit hotarele satelor, considerate încă de primele documente emise de cancelariile Țării Românești și Moldovei ca <<vechi și bătrâne>>”.⁴

În multe din documentele cancelariei domnești din Țara Românească datate în secolele XIV-XVI se menționează că satele, indiferent de prima lor consemnare documentară ajunsă până astăzi în păstrarea Arhivelor Naționale, au avut hotare „vechi și bătrâne”. Acest fapt impune în sensul logicii că vechimea oricărui sat atestat documentar în secolele XIV-XVI avea o existență anterioară îndelungată. Prezența în satele din jurul munților a unor indivizi instăriți, cu stăpâniri funciare de întinderi mari și cu prerogative administrativ-politice ziși *majores terrae* este probată atât arheologic cât și de izvoarele scrise înainte și după momentul constituirii marelui stat feudal Țara Românească de la sfârșitul secolului al XIII-lea, ca o consecință a ridicării lor dintre autohtoni, iar nu prin vreo așezare a unor cuceritori aflați în migrație precum s-a întâmplat în anumite părți ale câmpiei. Totuși, în satele de sub munte, în care se încadrează și cele din comuna Peștișani, structurile sociale au perpetuat predominarea oamenilor liberi ziși moșneni. Apariția unei clase sociale suprapuse, a boierilor, avantajată de privilegiile acordate și impuse de domnie, a fost indicată mereu de documentele vremii întrucât prin acte („cărți”) se obțineau și se etalau drepturi ale acesteia pe care nu le moșteniseră în cadrul obștilor. Ceea ce nu se moșteneau, se obținea și se statua în forme juridice prin acte emise de cancelaria domnească. Iar primele documente care atestă existența satelor de pe Bistrița gorjeană sunt tocmai cele care menționează și înălțarea socială a unor indivizi prin acaparări de întinderi funciare (delnițe, părți de moșii, moșii de sate etc.). Exemplele sunt concludente.

Primul document care face referire precisă la satul Peștișani este hrisovul emis la 5 august 1451 prin care se precizează că domnul și voievodul Vladislav al II-lea a confirmat lui Barbu și fiilor săi stăpânirea asupra satului Peștișani, scutindu-l de toate dăjdiile și năpăștile, „slujbele și dăjdiile mari și mici, câte se află în țara de sine stătătoare”.⁵

La 30 aprilie 1518, Neagoe Basarab vv. a întărit lui Datco și fratelui său Mihail stăpânirea asupra a două părți din moșia Ohabița (=Hobița). În hrisov se menționează că Datco și fratele său cumpăraseră aceste două părți de ocină de la Fiat. Cel din urmă stăpânise cinci părți în Hobița, însă s-a văzut nevoit să renunțe la toate. Pe trei dintre ele le-a lăsat cetei sale, iar pe celelalte două le-a vândut.⁶ După moartea lui Datco și a fratelui său cele două părți din moșia Hobița pe care le cumpăraseră urmau să revină urmașilor celor doi, indiferent dacă erau fete sau băieți.

La aceeași dată, 30 aprilie 1518, este menționat și satul Brădiceni în hrisovul dat de Neagoe Basarab prin care li se întărea stăpânirea lui Datco și

⁴ *Ibidem*, p. 619

⁵ DIR, B, Țara Românească, veac XIII-XIV-XV, p. 120

⁶ DIR, B, veac XVI, vol. I, p. 200

fratelui său Mihai peste părțile de moșie cumpărate în acest sat de le Drăgoi și Stan.⁷

La 10 iunie 1525, când apare atestat documentar satul Gureni, în hrisovul lui Vladislav III se întărește lui Dragomir și cetei sale stăpânirea muntelui Gemenii și viei din plai, cumpărată de la Lupu.⁸

Satul Drăgoești apare documentar la 22 mai 1530, atunci când Moise Vodă a soluționat conflictul dintre Datco din Drăgoești și mănăstirea Tismana, primului reconfirmându-i-se stăpânirea unei părți de moșie din Topești pe care o cumpărase încă din timpul domniei lui Vlad Călugărul și care fusese acaparată de călugării mănăstirii în zilele lui Neagoe Basarab.⁹

Hrisovul din 5 mai 1584 emis de voievodul Mihnea Turcitul atestă satul Frâncești cu prilejul întăririi stăpânirii peste o delniță pentru popa Ion și călugărul Vasilie, cumpărată de la câțiva săteni, care, și ei, la rândul lor, o achiziționaseră de la un anume Mihăiță.¹⁰

Satul Seuca apare documentar la 3 mai 1586, atunci când Mihnea Turcitul vv a confirmat lui Dragomir și fratelui său Tatomir stăpânirea peste niște cumpărături de la Berești în câmpul de la Siliște.¹¹

Satul Berești, azi dispărut, situat între Peștișanii de Jos și Hobița, este menționat documentar la 3 septembrie 1512, când Neagoe Basarab vv. a întărit lui Datco și fratelui său Stanislav, lui Dumitru și fratelui său Maniul mai multe părți în Berești pe care le cumpăraseră de la Onea, Radu, Micle, Roman, Stanislav Bogatul și Stoian încă din zilele lui Vald Călugărul.¹²

În hrisovul din 5 mai 1583 este atestat documentar satul Ploștina Drăgoeștilor. Domnul țării, Mihnea Turcitul a confirmat popii Ion și călugărului Vasilie stăpânirea peste o ocină în Ploștina Drăgoeștilor („din hotarul Hobiței până la pârâul cu pietre peste tot și iar din Dealul Maniului de la drumul Telestilor până peste apă”) cumpărată de la Hamu, Stan, Portariul, Pătru, Ivăneac, Sin și Stanciu din Peștișanii de Jos, aceștia având-o, tot prin cumpărare, de la Oprea, Lațco, Pătru și de la fiul lui Arca.¹³

Începând cu secolul al XVI-lea, documentele menționează existența a două sate cu numele de Peștișani: Peștișanii de Sus și Peștișanii de Jos. Prin hrisovul din 2 iunie 1544, Radu Paisie vv. a confirmat lui Manul, Dragomir, Slaivciul, Danciul, Stan și Lupu moșie în Peștișanii de Sus cu toate hotarele, precum și munții Muncelul, Gemenele și Prislopul Stogului pentru că aceasta era „a lor bătrână și dreaptă moștenire”.¹⁴ Peștișanii de Jos apar în hrisovul din 5 mai 1584, amintit de noi mai sus.

⁷ *Ibidem*

⁸ DRH, B, vol II, p. 445-447

⁹ DIR, B, veac XVI, vol III, p. 376

¹⁰ DIR, B, veac XVI, vol V, p. 105

¹¹ Alexandru Ștefulescu, *Documente slavo-române relative la Gorj*, p. 246 ..

¹² DIR, B, veac XVI, vol. I, p. 86

¹³ DIR, B, veac XVI, vol V, p. 105-106

¹⁴ Alexandru Ștefulescu, *op.cit.*, p.110-111

De-a lungul evoluției satelor de pe teritoriul de astăzi al comunei Peștișani, dinamica economico-socială tot mai accentuată a dus la dispariția unor sate (ex: Ploștina Drăgoeștilor, Berești, Brătești, Isari, Huloni, Sohodoale, Racova, Melarița și Boașca),¹⁵ dar mai cu seamă la cuprinderea lor în procesele de rumânire și cnezire declanșate de Așezământul (legătura) lui Mihai Vodă Viteazul.

O certitudine rămâne, însă, documentele care atestă în scris satele din comuna Peștișani, datate în secolele XV-XVI, sunt clare în privința structurii sociale anterioare a comunităților rurale de aici. Termenul de „ceată”, care presupune o spiță de neam sau un grup de familii descendente dintr-un „bătrân” sau „moș”, real sau prezumtiv, sau expresiile de hotare „vechi și bătrâne” și moșie „bătrână și dreaptă și de moștenire” probează elementele sigure ale moșneniei ca formă de viață socială în satele existente înainte de menționările documentare scrise. Totodată, fondul tuturor analizelor istoriografice rămâne stăpânirea asupra pământului derivată din dreptul asupra unei moșii ce a fost a oamenilor de aici dintr-o străvechime anterioară formării statului feudal Țara Românească, coborâtă în timp până în epoca romană.

Aceleași elemente care definesc calitatea satelor moșnenești înainte de atestarea lor documentară se regăsesc și după acest moment, mai ales că cele mai multe dintre ele s-au menținut până în zilele noastre.

După întemeierea mănăstirii Tismana, constituirea domeniului funciar al acesteia a afectat în primul rând satele din jur, care, treptat-total sau parțial – au intrat în stăpânirea ei. Satele comunei Peștișani care au intrat în stăpânirea mănăstirii au fost Boroșteni și jumătate din Hobița.

Unii mari boieri din zona Gorjului au ajuns și ei stăpâni de moșii în satele de pe apa Bistriței. Un exemplu grăitor a fost Stoica (Stoichiță) Râioșanu din Strâmba, logofăt, mare vistier și mare postelnic în domniile lui Mihai Viteazul și Radu Șerban, care a cumpărat mai multe sate moșnenești, locuitorii acestora devenind „vecini (rumâni) cu toată moșia lor”, între care Peștișanii de Sus, Gurenii și Brădiceni.¹⁶ După ce sătenii și-au răscumpărat moșia și calitatea de moșneni în prima jumătate a secolului al XVII-lea, în interiorul comunităților s-au accentuat diferențierile sociale. În această perioadă apar mulți cumpărători de ocini: preoți (popi), armași, ceauși, postelnici și logofeți. Dinamica economico-socială s-a accentuat sub presiunea factorilor dornici de a stăpâni cât mai mult pământ productiv, în dauna proprietății devălmașe a moșnenilor.

¹⁵ Vasile Arimia, Moise Bojincă, Constantin Codiță, *Monografia comunei Peștișani*, vol I, Târgu Jiu, Editura „Academica Brâncuși”, 2015, passim

¹⁶ Nicolae Mischie, *Obștea sătească în județul Gorj*, Târgu Jiu, Editura Fundației „Constantin Brâncuși”, 2002, p. 54-55, 121-122